

KATEGÓRIE = ZÁKLADNÉ POJMY ODRÁŽAJÚCE (FIXUJÚCE, ZAZNAMENÁVAJÚCE) NAJVŠEOBECNEJŠIE ČRTY VŠETKÝCH FORIEM BYTIA (MATERIÁLNEHO A DUCHOVNÉHO SVETA).

K. = UNIVERZÁLNE LOGICKÉ FORMY, KTORÉ ZACHYTÁVAJÚ PRINCÍPY A ZÁKONY VÝSTAVBY SVETA. ICH ODHALENIE JE HISTORICKY DETERMINOVANÉ – PRETO V KAŽDOM FILOZOFICKOM SYSTÉME NACHÁDZAME SVOJSKY SPÔSOB, FIXÁCIU PRINCÍPOV A ZÁKONOV VÝSTAVBY SVETA.

Z MNOŽSTVA RÔZNORODÝCH VZŤAHOV REÁLNEHO SVETA FILOZOFICKÉ POZNANIE VYČLENILO URČITÉ TYPY VŠEOBECNÝCH VZŤAHOV: *JEDNOTLIVÉ A VŠEOBECNÉ; MNOHÉ A JEDNO; NOVÉ A STARÉ; TOTOŽNOSŤ A ROZDIEL; KVANTITA A KVALITA; JEDNODUCHÉ A ZLOŽITÉ; PRIAME A KRIVÉ; CELOK A ČASŤ; KONEČNÉ A NEKONEČNÉ; FORMA A OBSAH; JAV A PODSTATA; PRÍČINA A ÚČINOK, KVANTITA, KVALITA, NEGÁCIA, ...*

MOŽNÉ USPORIADANIE KATEGÓRIÍ:

- Kategórie ODHAĽUJÚCE VŠEOBECNÉ VZŤAHY ORGANIZÁCIE A USPORIADANIA BYTIA: *JEDNOTLIVÉ A VŠEOBECNÉ, CELOK A ČASŤ, FORMA A OBSAH.*

- Kategórie VYJADRUJÚ UNIVERZÁLNE VZŤAHY DETERMINÁCIE A PODMIEŇOVANIA – *JAV A PODSTATA, PRÍČINA A ÚČINOK, NEVYHNUTNOSŤ A NÁHODA, MOŽNOSŤ A SKUTOČNOSŤ.*

PRÍČINA A ÚČINOK

POZNANIE JAVOV A PROCESOV JE PREDOVŠETKÝM POZNANÍM PRÍČIN ICH VZNIKU A VÝVOJA. ABY SME POCHOPILI (POZNALI) JEDNOTLIVÉ JAVY MUSÍME ICH „VYTRHNÚŤ“ ZO SIETE VŠEOBECNÝCH SÚVISLOSTI A SKÚMAŤ ICH **AKO IZOLOVANÉ**. VTEDY SA STRIEDAJÚCE POHYBY (ZMENY) UKAZUJÚ AKO PRÍČINY, RESP. ÚČINKY.

VÝVOJ SA NÁM JAVÍ AKO REŤAZENIE PRÍČIN A ÚČINKOV
P + Ú = SÚVZŤAŽNÉ KATEGÓRIE (DVE STRÁNKY JEDNÉHO A TOHO ISTÉHO BYTIA – HEGEL)

V DEJINÁCH:

→ **SUBJEKTÍVNE** (S.I. – D.HUME: PRÍČINNOSŤ JE NÁSLEDNÁ SÚVISLOSŤ NAŠICH POCITOV; E.MACH: NIET PRÍČINY A ÚČINKU = SÚ PRODUKTOM NÁŠHO VEDOMIA)

? P a Ú EXISTUJÚ ?

→ **OBJEKTÍVNE** (OBJEKTÍVNI IDEALISTI, MATERIALISTI)

→ **MIMO SVET** (TEOLOGICKÝ /prvohýbateľ/:
TEISTICKÝ, DEISTICKÝ)

VO SVETE - METAFYZICKÝ
- DIALEKTICKÝ (môže byť materialistický, ale aj idealistický):
* IDEALISTICKÉ KONCEPTY (HEGEL)
* PANTEISTICKÉ (KUZANSKÝ, G.BRUNO)
* MATERIALISTICKÉ (HERAKLEITOS, ENGELS,)

VÝKLADY PRÍČINNO-ÚČINKOVÝCH VZŤAHOV

A/ METAFYZICKÝ (VZŤAH **P** A **Ú** JE JEDNO-JEDNOZNANČNÝ)

B/ DIALEKTICKÝ

C/ TELEOLOGICKÝ

PRÍČINA = JAV, KTORÝ ZA URČITÝCH PODMIENOK VYVOLÁVA, PODMIEŇUJE INÝ JAV, RESP. VYVOLÁVA V ŇOM ZMENY

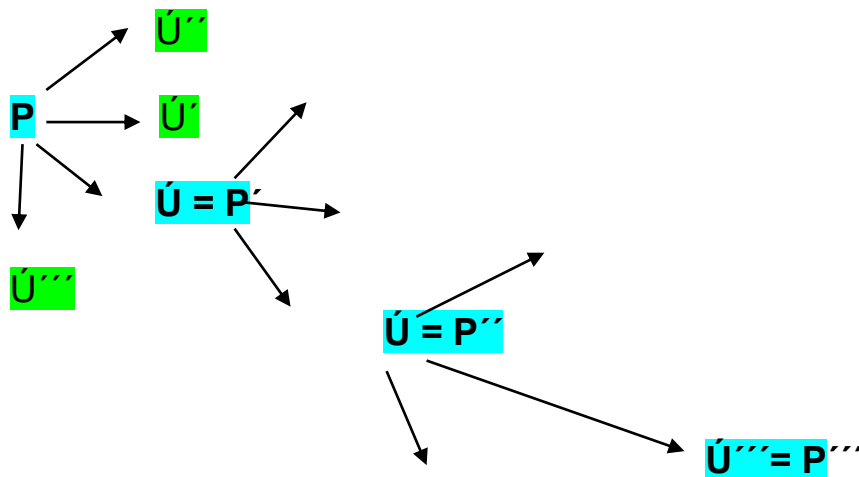
ÚČINOK = JAV, KTORÝ JE SPÔSOBENÝ PRÍČINOU (VÝSLEDOK PÔSOBENIA PRÍČINY)

PRÍČINA ČASOVO PREDCHÁDZA ÚČINKU!

!!! NO NIE JE MOŽNÉ STOTOŽŇOVAŤ PRÍČINNÚ SÚVISLOSŤ A ČASOVOU NÁSLEDNOSŤOU (POST HOC NEZNAMENÁ PROPTER HOC - Spinoza)

PRÍČINNOSŤ = JEDNA Z FORIEM VŠEOBECNEJ ZÁKONITEJ SÚVISLOSTI JAVOV.

NO!!! VZŤAH MEDZI P A Ú JE MNOHOZNAČNÝ: PRÍČINA MÔŽE VYVOLÁVAŤ NIEKOĽKO ÚČINKOV, ÚČINOK MÔŽE BYŤ VÝSLEDKOM PÔSOBENIA VIACERÝCH PRÍČIN (ako významný „doplňok“ musíme zohľadňovať aj podmienky a súvisiace procesy ...)



PRINCÍP KAUZALITY – ako významná metodologická požiadavka, ktorá je vo všeobecnosti akceptovaná vo všetkých oblastiach poznania a poznávania!

NEVYHNUTNOSŤ A NÁHODA

NEVYHNUTNOSŤ = RELATÍVNE STÁLA, PODSTATNÁ SÚVISLOSŤ JAVOV, PROCESOV
= TO, ČO ZÁKONITE VYPLÝVA Z VNÚTORNÝCH PODSTATNÝCH SÚVISLOSTI A VZŤAHOV

NÁHODA = UDALOSŤ, KTORÁ ZA URČITÝCH PODMIENOK MÔŽE NASTAŤ, ALE AJ NEMUSÍ

= TO, ČO NEVYPLÝVA Z VNÚTORNÝCH PODSTATNÝCH SÚVISLOSTÍ

KONCEPCIE CHÁPANIA NEVYHNUTNOSTI A NÁHODY – VIĎ DETERMINIZMUS

!! DVE STRÁNKY JEDNÉHO A TOHO ISTÉHO BYTIA - HEGEL

Nevyhnutnosť ? zákon

Podľa Df.: každý zákon zachytáva nevyhnutnosť, ale nie každá nevyhnutnosť má povahu zákona!

??? Vznik udalosti, ktorú zvykneme označiť za náhodnú (k vzniku náhody je potrebné „pretnutie“ min. dvoch nevyhnutností!

